

РЕЦЕНЗІЯ

**доцента кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
кандидата юридичних наук,**

**доцента Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

ГОРОТЬ Алли Миколаївни

на дисертацію ШУЛКИ Вікторії Ігорівни

**на тему: «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
(II пол. XX – поч. XXI ст.)»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право**

Актуальність теми дослідження.

Пенітенціарна система Великої Британії вважається зразковою завдяки ефективності застосування виправних заходів, «перевихованню» ув'язнених та низькому рівню злочинності порівняно з Україною. Обидві країни мають схожі структури з місцевими та національними виправними установами, чіткими адміністративними функціями, ієрархією та підзвітністю. Незважаючи на цю схожість, Україна бореться з високим рівнем злочинності та рецидивної злочинності, в той час як система Великої Британії є більш ефективною. Це спонукало дослідників кримінального права в Україні глибше вивчити британську систему. Окрім того, з лютого 2016 року в Україні триває реформа пенітенціарної системи, забезпечення якої продовжується й сьогодні дана реформа спрямована на підвищення ефективності пенітенціарної системи України. Тому вивчення пенітенціарної системи Великої Британії та її адміністративно-територіальних одиниць становить науковий інтерес для розуміння шляхів подолання кризи в українській пенітенціарній системі та подальшого зниження рівня злочинності та рецидивної злочинності.

Нагальним є виокремлення оптимальних «дороговказів», за допомогою яких пенітенціарна система Великобританії функціонує так ефективно, тому, що в Україні наразі проекти Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердженого плану заходів на 2022–2024 роки проходять етап погодження із заінтересованими сторонами та органами державної влади. Крім того, актуальність даного дослідження обумовлюється і тим фактором, що у січні 2025 року відбулося підписання Угоди про сторічне партнерство між Україною з однієї сторони та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії з другої сторони, в

положеннях якої закріплено важливість здійснення відповідних ключових реформ, які посилять демократію, безпеку та економіку України.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження дозволила здобувачці належно окреслити його мету та завдання.

Відтак, за мету дисертаційної роботи авторка визначає є комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем організаційно-правових засади 23 функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.) в динаміці її розвитку, фіксуючи реформи, які відбувалися і процеси соціально-правових змін за низкою фактів: законодавче оформлення системи, правове становище та категорії ув'язнених, види в'язниць та режими утримання ув'язнених, особливості умов тримання ув'язнених в установах виконання покарань у період пандемії COVID-19, виконання покарань щодо військових злочинців в повоєнний період (II пол. XX ст.), кількість ув'язнених, органи тюремної служби та організація їх роботи.

Відповідно до мети дослідження основна увага у дисертації зосереджена на розв'язанні наступних завдань:

- визначити існуючу джерельну базу і методологічний інструментарій дослідження пенітенціарної системи Великої Британії;
- охарактеризувати базові нормативні акти з функціонування пенітенціарної системи Великої Британії; – проаналізувати систему установ виконання покарань у Великій Британії; – класифікувати установи виконання покарань у Великій Британії;
- дослідити історіографію чисельності ув'язнених в Англії та Уельсі 2 пол. XX – поч. XXI ст.;
- охарактеризувати умови тримання ув'язнених в пенітенціарних закладах Великої Британії;
- з'ясувати загальні вимоги, правила та принципи тримання ув'язнених у пенітенціарних установах Великобританії;
- дослідити особливості умов тримання ув'язнених в установах виконання покарань у період пандемії COVID-19;
- охарактеризувати виконання покарань щодо військових злочинців в повоєнний період (II пол. XX ст.);
- дослідити політичні та соціальні механізми впливу на пенітенціарію Великої Британії; – простежити динаміку змін у пенітенціарній політиці та пенітенціарній системі Великої Британії;
- окреслити морально-етичні аспекти функціонування пенітенціарної системи Великої Британії;
- визначити перспективи удосконалення пенітенціарного законодавства Великобританії.

Аналіз змістовного наповнення дисертаційного дослідження дає змогу підтвердити, що автору вдалося в повній мірі розкрити завдання роботи та досягнути поставленої мети.

Логічно побудовані мета, предмет та об'єкт дисертаційного дослідження зумовили оформлення структурного оздоблення роботи. Зокрема, робота складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 202 сторінки.

Дисертантка показала належний рівень знань з досліджуваної проблематики, в роботі вона оперує складною правовою термінологією, висунення власних періодизацій, концепцій та підходів. В межах дисертації здобувачка неодноразово звертався до законодавчої бази Великобританії та України, судової практики, статистичних даних, зарубіжних джерел, які критично аналізувала та зіставляла з національною нормативно-правовою доктриною.

Таким чином, дисертаційне дослідження Шуліки Вікторії Ігорівни на тему «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)», присвячено комплексному аналізу організаційно-правових основ пенітенціарної системи Великої Британії, що є надзвичайно актуальним та своєчасним для України в контексті реформування власної кримінально-виконавчої системи. Автор обґрунтовує необхідність вивчення британського досвіду, зокрема через відсутність аналогічних ґрунтовних досліджень у вітчизняній науці.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірності і новизни.

Структура дисертаційного дослідження дозволила автору у повній мірі охопити предмет дисертаційного дослідження. Високий ступінь обґрунтованості результатів дисертації також обумовлений правильним застосуванням здобувачем філософсько-світоглядних, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-правових методів наукового пізнання. Дані методи обґрунтовані з урахуванням поставленої мети і завдань роботи, специфіки її предмета й об'єкта.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що за характером та змістом розглянутих проблем, а також об'єктом і предметом дослідження, дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, присвяченим організаційно-правовим засадам функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.).

Не можемо не погодитися з тим, що пропонована до захисту робота має низку позитивних та схвальних моментів у своєму змісті.

Особливу увагу в дослідженні присвячено визначенню організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великобританії, котрі визначаються з огляду на децентралізацію системи виконання покарань у двох взаємопов'язаних аспектах: інституційному та територіальному. В інституційному аспекті децентралізація проявляється у відносно обмеженому впливі Державного секретаря на функціонування пенітенціарної системи, що реалізується переважно через механізми нагляду, фінансового та бюджетного забезпечення. У територіальному вимірі структура пенітенціарної системи визначається історичною специфікою та національними традиціями окремих частин Сполученого Королівства – Шотландії, Північної Ірландії та Англії, що обумовлює особливості її організаційно-правового регулювання в кожній із юрисдикцій.

Позитивним є те, що в дослідженні проведено комплексний аналіз правового регулювання функціонування пенітенціарної системи Великої Британії в період II пол. XX ст. – поч. XXI ст. та встановлено ряд характерних особливостей: 1) діяльність пенітенціарних установ Великої Британії регламентується сукупністю прецедентів, норм кримінального, кримінально-процесуального та пенітенціарного права, спеціальним законом «Про в'язниці» та законами «Про кримінальну юстицію» та «Тюремними правилами»; 2) відсутність єдиного кодифікованого акту, що регулює пенітенціарну систему; 3) диспозитивність у розподілі управлінських функцій серед органів державної влади та уповноважених осіб; 4) умовний розподіл юридичної сили спеціальних та дотичних законів, що регулюють 27 кримінально-виконавчу систему; 5) укладення нормативної бази, що регулює діяльність пенітенціарної системи із урахуванням особливостей адміністративно-територіального устрою;

Заслуговує на увагу встановлення та виокремлення схожих рис пенітенціарної системи Великої Британії та України: 1) однаковий територіальний поділ виправних закладів (місцевого та загальнодержавного значення); 2) чіткий розподіл функцій адміністрування та управління в'язницями; 3) ієрархічність і підпорядкованість установ виконання покарань центральним органам виконавчої влади; 4) підзвітність уповноваженим особам; – встановлено безпрецедентний вплив пандемії COVID-19, на кримінально-виконавчу систему Великої Британії: а) ускладнення реабілітаційної роботи низьким рівнем укомплектованості штату та великою кількістю недосвідченого персоналу, який не має досвіду роботи в подібних умовах; б) погіршення якості надання освітніх послуг ув'язненим; в) зниження рівня насильства внаслідок ізоляції засуджених через пандемію;

Цілком логічним і обґрунтованим є те, що в дослідженні авторкою встановлено, що функціонування пенітенціарної системи Великої Британії

базується на таких чотирьох засадничих принципах як : 1) принцип реабілітації, який проявляється у тому, що головною метою пенітенціарної системи Великої Британії є реабілітація засуджених та підготовка їх до повернення в суспільство; 2) принцип пропорційності, який проявляється у тому, що суворість покарання має бути пропорційна відповідному злочину, а прийняття рішення щодо покарання має бути обґрунтованим та заснованим на об'єктивних критеріях; 3) принцип індивідуалізації, який означає, що пенітенціарна система Великої Британії надає перевагу індивідуальному підходу – план реабілітації кожного засудженого формується відповідно до його потреб та особливостей; 4) принцип відповідальності – зміст якого полягає у тому, що пенітенціарною системою Великої Британії особливий акцент робиться на відповідальності засудженого за свої дії та вчинки.

На позитивну оцінку заслуговує те, що в дисертаційному дослідженні доведено, що базовими та обов'язковими для дотримання у в'язницях Великої Британії є такі умови тримання засуджених, як: а) свобода совісті та релігії; б) харчування; в) медична допомога; г) можливість для освіти та дозвілля; д) можливість залучення до трудової діяльності.

Позитивним є встановлення безпрецедентного впливу пандемії COVID-19, на кримінально-виконавчу систему Великої Британії: а) ускладнення реабілітаційної роботи низьким рівнем укомплектованості штату та великою кількістю недосвідченого персоналу, який не має досвіду роботи в подібних умовах; б) погіршення якості 5 надання освітніх послуг ув'язненим; в) зниження рівня насильства внаслідок ізоляції засуджених через пандемію.

Заслуговує на увагу те, що дисертантка охарактеризувала юридичну природу інституту подовженого ув'язнення яка екстраполюється у подвійну природу покарання (позбавлення волі та тривалий громадський нагляд) – основним покликанням якого є заповнення прогалини між стандартними строками ув'язнення та довічним ув'язненням. Та окреслила негативні наслідки застосування подовжених строків ув'язнення, а саме: навантаження на ресурси пенітенціарної системи; невиправдане утримання у в'язницях засуджених які мають потенціал до успішної реінтеграції у суспільство; ускладнення процесу ресоціалізації ув'язнених.

Висновки дисертаційного дослідження є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті та завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо необхідності вивчення організаційно-правових основ пенітенціарної системи Великої Британії та використання її досвіду при реформуванні пенітенціарної системи України.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Основні положення, матеріали, сформульовані пропозиції і результати дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок щодо дослідження організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.); освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Юридична компаративістика», «Правові системи сучасності», «Становлення європейської правової думки», та ін., а також під час розробки навчальних і навчально-методичних посібників, підручників тощо.; правотворчості – для вдосконалення законодавства шляхом внесення змін і доповнень у національне законодавство, а саме до Кримінально-виконавчого кодексу України, Законів України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», Положення про Міністерство юстиції України, Регламенту Державної пенітенціарної служби України та інших; правозастосуванні – з метою вдосконалення процедури імплементації міжнародних зобов'язань з прав та свобод засуджених використовуючи досвід Великої Британії, уніфікації практики застосування відповідних міжнародних стандартів і національного законодавства у даній сфері, практики сучасних міжнародних організацій, підвищення ефективності роботи Державної кримінально-виконавчої служби України і т.д.; діяльності у сфері правозахисту та правопросвіти, спрямованій на підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, зокрема засуджених, а також представників громадських організацій, духовенства, засобів масової інформації, тренерів розробників тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних занять з даної тематики.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 10-ти наукових працях, з них 4 наукові статті опубліковані у фахових виданнях України категорії Б, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття у зарубіжному виданні, що індексується в наукометричній базі Scopus, та 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які винесені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Надаючи в цілому високий позитивний висновок дисертаційному дослідженню Шуліки В. І. «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)», не можна не звернути увагу на деякі положення, що мають дискусійний характер:

1. Здобувачкою у дисертації здійснено аналіз впливу пандемії COVID-19 на функціонування пенітенціарної системи Великої Британії. Зокрема, у підрозділі 2.3.2 (с. 114–118) авторка розкриває наслідки пандемії для освітніх і реабілітаційних програм, відзначає кадрову нестачу, обмеження прав засуджених і зниження рівня насильства у зв'язку з ізоляційними заходами. Окремі аспекти цієї теми отримали розвиток у тезах наукової доповіді (позиція 8 у списку публікацій, с. 14). У висновках (на с. 176) дослідження пандемія COVID-19 згадується як важливий чинник, що вплинув на функціонування британської системи, проте питання її впливу на українську пенітенціарну політику не порушується. Було б цікаво при захисті роботи почути думку здобувачки з цього приводу.

2. У розділі 3.1 (с. 132–138) авторка детально аналізує діяльність незалежних спостережних органів у Великій Британії, зокрема Independent Monitoring Boards, які здійснюють постійний моніторинг умов тримання у пенітенціарних установах. Висвітлено їхні повноваження, механізми незалежності та взаємодію з адміністрацією в'язниць. Цікаво було б почути думку здобувачки щодо доцільності впровадження аналогічної моделі в Україні.

3. Як зазначає сама авторка (с. 18) у роботі використано як історико-правовий, так і порівняльно-правовий метод, що є цілком логічно, враховуючи предмет дослідження – організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії в історичній перспективі. Однак, в дисертації (підрозділ 2.1. і 2.3.1.) спостерігається певне змішування двох методологічно різних рівнів аналізу – опис історичних етапів розвитку британської пенітенціарної системи часто накладається на суто правовий аналіз без чіткої межі між подіями як історичними явищами та етапами еволюції правового регулювання. Вбачається, доцільно було б чіткіше структурно розмежовувати історичні етапи розвитку системи (наприклад, до 1990-х рр.) та чинні нормативно-правові засади функціонування британських пенітенціарних установ. Такий поділ сприяв би не лише методологічній чистоті аналізу, але й полегшив би верифікацію сформульованих висновків.

В цілому, висловлені зауваження є суто дискусійними, не мають принципового характеру, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку

дисертації. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, цільовою спрямованістю та є особистим внеском її автора Шуліки В. І. в правову науку.

Загальний висновок. Дисертація здобувачки виконана на високому теоретичному рівні, в роботі містяться наукові результати, що отримані внаслідок ґрунтовного наукового комплексного дослідження. Дисертація є завершеною, самостійною кваліфікованою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати. Будь-яких проявів академічної недоброчесності виявлено не було.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Шуліки В. І. «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **ШУЛКА Вікторія Ігорівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ

**кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Волинського національного університету
імені Лесі Українки**

Алла ГОРОТЬ